

คลองผันน้ำเมืองอุบลฯ: เรื่องเล่าของชาวบ้านในเส้นทางคลองผันน้ำ

และการจัดการทรัพยากรร่วม

Ubon Ratchathani Floodway: Narratives of Villagers on the Floodway and Common-pool Resource Management

นายสิทธิชน วรหาคำ^{1*}

Sittichon Warakham^{1*}

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คณะศิลปศาสตร์ สาขาภาษาอังกฤษและการสื่อสาร

Ubon Ratchathani University, Faculty of Liberal Arts, English and Communication program

*Corresponding Author: sittichon.warakham@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
ประวัติบทความ: รับเพื่อพิจารณา: 8 สิงหาคม 2567 แก้ไข: 30 สิงหาคม 2567 ตอบรับ: 10 กันยายน 2567	บทความนี้มุ่งศึกษา 1) เรื่องเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณห้วยตองแหวดในเส้นทางคลองผันน้ำจังหวัดอุบลราชธานี และ 2) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อโครงการคลองผันน้ำจังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีศึกษาแบบเรื่องเล่า (Narrative research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเล่าเรื่อง (Narrative inquiry) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ร่วมกับการจดบันทึกภาคสนาม (Field notes) และการสังเกตการณ์ (Observation) ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าเผยให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรร่วม ห้วยตองแหวดเคยเป็นทรัพยากรชุมชนที่สมบูรณ์ แต่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของเมืองทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน แม้ชุมชนศรีจะมีประเพณีอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนมาตั้งแต่อดีต แต่สิทธิชนยังถูกละเลย และขาดการสนับสนุนทรัพยากรในการแก้ไขผลกระทบจากการพัฒนา รวมทั้งเมื่อมีโครงการพัฒนา ชุมชนกลับไม่ได้ถูกเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนขาดอำนาจในเข้าถึงข้อมูล และการต่อรอง เพื่อปกป้องทรัพยากรชุมชน

Article Info

Article History:

Received: 8 August 2024

Revised: 30 August 2024

Accepted: 10 September 2024

Keywords:

Ubon Ratchathani Floodway,
Narrative, Common-pool Resource
Management, Participation

Abstract

This article aims to examine 1) the narratives of villagers living along Tong Waet Creek on the Ubon Ratchathani floodway and 2) their participation in the floodway project. This article uses a narrative research approach. It employs narrative inquiry to collect data from key informants along with field notes and observation. This article revealed the changes in the common pool resources. Tong Waet Creek used to be resourceful but was affected by the Ubon Ratchathani city development, resulting in water pollution that affected the community's way of life. Though the community has had a tradition of conserving community resources since the past, community rights have been neglected and there is a lack of support for resources to address the negative impacts of development. In addition, when a development project was introduced, the community was not given the opportunity to participate in the project. This resulted in the community lacking the power to access information and negotiate to protect community resources.

1. บทนำ

จังหวัดอุบลราชธานีเปรียบเสมือนปราการรับมวลน้ำจากแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีก่อนไหลลงแม่น้ำโขง ย้อนกลับไปเมื่อปี พ.ศ. 2521 อุบลฯ ได้รับผลกระทบจากพายุ 2 ลูก กล่าวคือ เบส และ คิด ทำให้บริเวณใจกลางเมืองเกิดน้ำท่วมขัง ปัญหาน้ำท่วมเกิดขึ้นต่อเนื่องอีกราว 8 ครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2528 ถึง 2560 จนเมื่อปี พ.ศ. 2562 จังหวัดอุบลฯ ได้ประสบกับภัยน้ำท่วมหนักที่สุดในรอบ 40 ปี สาเหตุหลักของน้ำท่วมปี พ.ศ. 2562 คือปริมาณน้ำฝนจากพายุโพดุล และพายุคาจิกิริ่วมกับการขาดบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการของรัฐ ภัยน้ำท่วมทวนกลับมาอีกครั้งในปี พ.ศ. 2565 ด้วยผลกระทบที่รุนแรงขึ้น คือระดับน้ำสูงถึง 11.50 เมตร [1] ซึ่งเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ การเกิดพายุฝนที่ถี่ขึ้น ผังเมืองไม่มีพื้นที่รับน้ำ การเพิ่มขึ้นของประชากร การพัฒนาพื้นที่ชนบทเป็นกิ่งเมือง กิ่งชนบท และการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ [2] ผู้เขียนอาศัยอยู่ที่ จังหวัดอุบลราชธานี และได้มีโอกาสการรับฟังเรื่องราวของผู้ประสบภัยอุทกภัย และช่วยเหลือกลุ่มดังกล่าว จากปัญหาน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2562 และ 2565 ผู้เขียนจึงมีความสนใจเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการน้ำ และป้องกันอุทกภัย รูปแบบโครงการพัฒนาของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรชุมชน จากแผนการบริหารจัดการน้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พบว่า การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัยถูกจัดเป็นหนึ่งใน 6 ด้านของแผน โดยมีเป้าหมายเพื่อ “เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ” และ “เพิ่มการจัดการระบบป้องกันน้ำท่วมชุมชนเมือง” [3] เช่นเดียวกัน ยุทธศาสตร์ 20 ปี ของกรมชลประทาน มีเป้าหมายคือ “การป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ” และ “การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานในพื้นที่” [4] กรมชลประทานได้ระบุบทบาทหน้าที่ไว้ชัดเจนว่า คือการป้องกันภัย เช่นการสร้างสิ่งก่อสร้าง ใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือในการคาดการณ์ แจ้งเตือนสถานการณ์ และการบริหารน้ำ ในส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วม กรมชลประทานวางยุทธศาสตร์สร้างเครือข่าย และความร่วมมือกับผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มอื่น ๆ “เพื่อลดกระแสต่อต้าน” ต่อโครงการพัฒนา [5] แผนยุทธศาสตร์ของทั้ง 2 องค์กรสะท้อนให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญกับชุมชนเมือง และนำเสนอโครงการพัฒนาในแง่ที่เป็นความหมายบวกเพียงด้านเดียว วิธีการนี้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจรัฐ เพื่อผูกขาดความหมายของการพัฒนา และปิดกั้นทางเลือกการพัฒนา [6] ได้ทำการศึกษาโครงการพัฒนาในประเทศเลโซโท กัวเตมาลา อินเดีย เปรู อินโดนีเซีย เนปาล และโบลิเวีย และพบว่า รัฐมักกล่าวอ้างถึง การมีส่วนร่วม (participation) ประชาสังคม (civil society) และความเป็นเจ้าของ (ownership) ในโครงการพัฒนา แต่การเข้ามาของโครงการพัฒนาอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการกระทำในด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ หรือระบบนิเวศ [6] ในปี พ.ศ. 2563 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติได้วางแผนแนวทางการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในจังหวัดอุบลราชธานี [7] สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติได้จัดโครงการทำแผนผังน้ำ สำรวจ 8 กลุ่มน้ำหลักในประเทศไทย กล่าวคือ กลุ่มน้ำสะแกกรัง ป่าสัก เจ้าพระยา ท่าจีน แม่กลอง บางปะกง ชี มูล ตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ ปี พ.ศ. 2561 โดยหนึ่งในแผนคือการก่อสร้างคลองผันน้ำเลี่ยงเมืองอุบลราชธานี เพื่อผันน้ำได้ 1,200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที

และระบายลงสู่แม่น้ำโขง หากการดำเนินการก่อสร้างต้องเกิดขึ้นในอนาคต คลองผันน้ำนี้อาจผลกระทบโดยตรงต่อชาวบ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณของการก่อสร้าง ของโครงการ

จากรายงานดังกล่าว ยังพบแผนดำเนินการก่อสร้างคลองผันน้ำผ่านห้วยตองแหวด ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรสาธารณะของหลายหมู่บ้าน กล่าวคือ บ้านศรีชะกระปือ บ้านศรีโค บ้านแมต บ้านบังมั่ง บ้านลิ้นไม้ บ้านโพธิ์ตก บ้านโพธิ์ออก มาตั้งแต่อดีต เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชนใกล้เคียงในหลายมิติ เช่น ทรัพยากรน้ำ อาหาร แหล่งทำประมง และพื้นที่ทางศาสนาของชุมชน [8] ดังนั้นหากมีการเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิศาสตร์ หรือ ระบบนิเวศของห้วยตองแหวด ชุมชนบริเวณใกล้เคียงย่อมได้รับผลกระทบกับความเปลี่ยนแปลงนั้น มิหนำซ้ำความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอาจนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้าน

รูปภาพที่ 1 แผนภาพแนวทางการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย

(ที่มา: เอกสารประกอบการประชุมโครงการคลองผันน้ำ)

1.1 เรื่องเล่าคืออะไร และเรื่องเล่าเผยอะไรให้เราเห็น ?

แนวคิดเรื่องเล่ามีรากฐานมาจากแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) ซึ่งทำความเข้าใจมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจผ่านภาษา (Language) และข้อความ (Texts) เรื่องเล่า (Narrative) ไม่ได้มีโครงสร้างและความหมายที่ตายตัว จึงไม่ได้สะท้อนความจริงเพียงด้านเดียว เพราะเรื่องเล่าเกิดจากการประกอบสร้างความหมาย ผ่านมุมมอง และความรู้ของผู้เล่า (Narrator) David Rundrum (2548) เสนอว่าเรื่องเล่าไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ [9] เรื่องเล่าคือกระบวนการตีความ การสร้างความหมาย การรับรู้ และการทำความเข้าใจสิ่งรอบตัวของผู้เล่าในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกันความจริงที่เกิดจากรเรื่องเล่าจึงไม่สามารถถูกแยกจากกระบวนการ และบริบทดังกล่าวได้ ด้วยสาเหตุนี้เรื่องเล่าจึงสะท้อนถึงอำนาจ (Power) ของผู้เล่าในการสร้างความหมาย ความรู้ หรือความจริง Michel Foucault

ได้ทำการศึกษาสภาวะความบ้า (Madness) และพบว่าผู้มีอำนาจ (Authority) ใช้ภาษาเปลี่ยนให้สภาวะความบ้ากลายเป็นวัตถุ (Object) เพื่อทำความเข้าใจกับสภาวะทางจิตดังกล่าว จนในท้ายที่สุดสภาวะดังกล่าวกลายเป็นความจริงในสังคม (Truth) ส่งผลให้ผู้คนที่มีสภาวะทางจิตกลายเป็นคนวิกลจริต ถูกส่งตัวเข้ารับการบำบัด และแบ่งแยกจากคนทั่วไป [9] การวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narratology) จึงสนใจศึกษาว่าเรื่องเหล่านั้นถูกบอกเล่าอย่างไร (How the story is told) ในเหตุการณ์ (Event) ผ่านผู้กระทำ (Actor) เวลา (Time) และสถานที่ใด (Space) Mieke Bal (2552) การตีความเรื่องเล่าผ่านองค์ประกอบดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม (Cultural analysis) [10]

ผู้ศึกษาเรื่องเล่าหลายคนได้ให้ความหมายคำว่า ‘เรื่องเล่า’ แตกต่างกันไปตามบริบทและสาขาวิชา [11] ผู้เขียนจึงมองความหมายเรื่องเล่า อย่างกว้าง ๆ ไม่ยึดติดกับความหมายใดหมายหนึ่ง โดยค่านึงว่าเรื่องเล่าคือชุดของสัญญาณ หากแต่สัญญาณเหล่านั้นจำเป็นต้องประกอบด้วยการดำเนินเรื่อง และกระบวนการให้ความหมายกับสิ่งที่เฉพาะเจาะจง มากกว่าสิ่งทั่วไป ผู้เขียนบทความนี้เห็นด้วยกับ Donald Polkinghorne ว่าตัวตนและชีวิตของมนุษย์ประกอบสร้างไปด้วยเรื่องราวมากมาย [13] ด้วยเหตุนี้วิธีวิจัยแบบใช้เรื่องเล่า (Narrative research) จึงได้กลายเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการเล่าเรื่อง (Narrative inquiry) ในการศึกษาประสบการณ์ของเด็ก ผู้รอดชีวิตจากภัยพิบัติสึนามิปี พ.ศ. 2547 ในจังหวัดอาเจะห์ (Aceh) ประเทศอินโดนีเซีย และพบว่าเรื่องเล่าสามารถสะท้อนเสียง (Voice) ของชุมชน (Silent communities) ที่ไม่เคยได้รับการรับฟังรวมถึงความรู้สึกและชีวิตของผู้คนในชุมชน [14] บทความนี้จึงมุ่งศึกษาเรื่องเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตการก่อสร้างคลองผันน้ำอุบลราชธานีในฐานะการแสดงออกต่อโครงการพัฒนาของรัฐ และอำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วม ‘ห้วยตองแหวด’

1.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม

ทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resource: CPR) อ้างถึงทรัพยากรสาธารณะที่บุคคลไม่สามารถถือครองกรรมสิทธิ์ไว้เพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ ภูเขา ที่ดิน Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์ผู้สนใจเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เสนอว่าชุมชนควรเป็นผู้ควบคุมดูแลทรัพยากร ผ่านการสร้างกฎเกณฑ์และกลไกจัดสรรทรัพยากรตามความต้องการของชุมชน โดยความคิดนี้ถูกโต้แย้งด้วย 3 แนวคิด คือ 1) แนวคิดโศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม (the tragedy of the commons) 2) แนวคิดความลำบากใจของนักโทษ (the prisoner's dilemma game) 3) แนวคิดตรรกะแนวร่วมการกระทำ (the logic of collective action) แนวคิดโศกนาฏกรรมเสนอว่า ไม่ควรมีการจำกัดสิทธิ์การเข้าถึงทรัพยากรร่วม เพราะการจำกัดดังกล่าวจะทำให้ผู้คนใช้ทรัพยากรร่วมเพื่อประโยชน์ส่วนตน ซึ่งนำไปสู่การถดถอยของทรัพยากรร่วม ในทางเดียวกันแนวคิดความลำบากใจของนักโทษ ถกเถียงว่าหากผู้ใช้ทรัพยากรร่วมมีกันบริหารทรัพยากร อาจหากตนไม่ได้รับประโยชน์ที่พึงพอใจ ผู้ใช้จึงเอาเปรียบโดยใช้วิธีที่ได้ผลประโยชน์มากกว่า และในระยะยาววิธีนี้ส่งผลให้สองฝ่ายจะเสียผลประโยชน์มากกว่าการร่วมมือกัน [15] เช่นเดียวกัน แนวคิด

ตรรกะแนวร่วมการกระทำเสนอว่า การกระทำร่วมกันใดๆ มักจะใช้การรวมกลุ่มของคนจำนวนมาก และมักจะมีคนที่ชอบหาผลประโยชน์โดยไม่ลงมือทำอะไรเสมอ สามแนวคิดข้างต้นนำไปสู่การออกแบบแนวทางการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom [16] แนวคิดการจัดการทรัพยากรของออสโตรมเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนคือ 1) การกำหนดขอบเขต ให้ชุมชนเป็นคนกำหนดว่าใครสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม รวมถึงกำหนดเขตแดนของที่อยู่ในการบริหารของชุมชน 2) ความสอดคล้อง กล่าวคือกฎการควบคุมดูแลทรัพยากรร่วม ต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่น 3) จัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำ และแก้ไขกฎที่ใช้บริหารทรัพยากรร่วม 4) การเฝ้าสังเกต ชุมชนควรมีหน้าที่ติดตาม และสังเกตพฤติกรรมของผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และติดตามสถานะของทรัพยากรร่วม 5) การลงโทษ ชุมชนควรมีระบบลงโทษจากเบาไปหนัก เพื่อป้องกันทำความผิดเดิมซ้ำ 6) กลไกการจัดการความขัดแย้ง ชุมชนควรมีวิธีการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ ใช้ทรัพยากรต่ำ และเป็นไปตามวิถีของชุมชน 7) สิทธิชุมชน ชุมชนต้องได้รับการยอมรับจากรัฐให้ชุมชนสามารถออกกฎเพื่อทำนุบำรุงทรัพยากรร่วมได้ 8) การเชื่อมโยงกับระบบที่ใหญ่ ชุมชนควรมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่าย หรือภาคีเพื่อช่วยในการจัดการทรัพยากรร่วม [17] แนวทางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรร่วมมีความสำคัญต่อชุมชน ในบริบทของคลองผันน้ำเลียงเมืองอุบลฯ ชาวบ้านและชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในห้วยตองแหวด ที่ใช้ในการเกษตร และประมง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวของ Elinor Ostrom การพยายามทำความเข้าใจ และศึกษาประเด็นการจัดการทรัพยากรร่วมจะช่วยให้เราเข้าใจว่าชุมชนมีการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรร่วมจะส่งผลต่อชุมชนอย่างไร

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

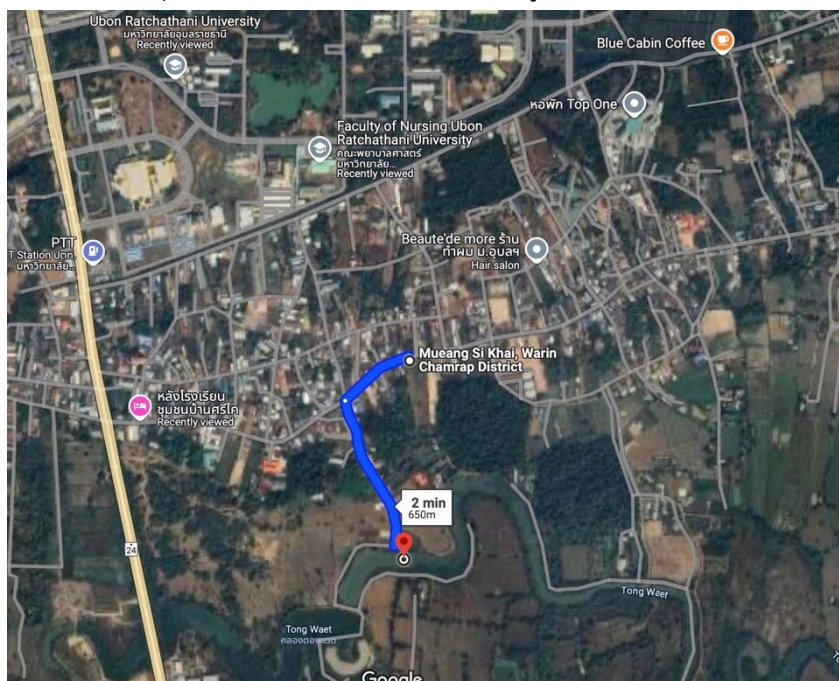
- 2.1 เพื่อศึกษาเรื่องเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเส้นทางคลองผันน้ำจังหวัดอุบลราชธานี
- 2.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อโครงการคลองผันน้ำจังหวัดอุบลราชธานี

3. วิธีการดำเนินวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นบทความเชิงคุณภาพผู้เขียนใช้วิธีวิจัยแบบใช้เรื่องเล่า(Narrative research) และการเก็บข้อมูลด้วยการเล่าเรื่อง (Narrative inquiry) ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร (Documentary Research) และใช้วิธีการวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narrative analysis) เพื่อศึกษาเรื่องเล่าของชาวบ้านศรีโคอกที่อาศัยอยู่ในเส้นทางคลองผันน้ำจังหวัดอุบลราชธานี และศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อโครงการคลองผันน้ำอุบลราชธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 หมู่บ้านศรีโคก (Ban Sri Khai Ok)

ประวัติศาสตร์ของชุมชนศรีโคกเริ่มต้นตั้งแต่ 202 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2365) เมื่อชาวบ้านที่เคยอาศัยอยู่แถบบริเวณดอนปู่ตาได้อพยพมาที่บ้านก่น้อย บ้านหัวเรือ เดินทางหาที่อยู่ที่ดีเหมาะสมและยั่งยืนสำหรับการทำมาหากิน จนมาถึงบ้านสิงห์โค (ศรีโค) ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับห้วยตองแหวด ในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านศรีโคกใช้ประโยชน์จากทรัพยากรห้วยตองแหวดในหลายด้าน เช่น ทรัพยากรน้ำสำหรับการอุปโภค เกษตรกรรม การปศุสัตว์ และความมั่นคงทางอาหาร วิถีของชาวบ้านคือการพึ่งพิงห้วยตองแหวด ชาวบ้านสามารถลงไปเก็บผักหลายชนิดที่บริเวณห้วย และสำหรับชาวบ้านที่มีทักษะประมงก็จะลงไปห้วยเพื่อตกปลา ห้วยตองแหวดจึงถูกอนุรักษ์ในฐานะทรัพยากรสำคัญในชุมชน จนกระทั่งมีการพัฒนาของเมืองอุบลราชธานี มหาวิทยาลัย และชุมชนใกล้เคียง ทำให้วิถีปฏิบัติของชาวบ้านเปลี่ยนไป บ้านศรีโคกได้พัฒนาเป็นชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบทจากการเข้ามาของมหาวิทยาลัย ถนน และโครงสร้างพื้นฐานอื่น ฯลฯ ทำให้ชุมชนขยายตัวขึ้นจากอดีต ปัจจุบันบ้านศรีโคกประกอบด้วย 215 ครัวเรือน มีประชากร 958 คน โดยไม่รวมจำนวนประชากรแฝง มีประชากรเพศชาย 435 คน และเพศหญิง 523 คน ตั้งอยู่ห่างจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีประมาณ 2 กิโลเมตร จากอดีตถึงปัจจุบัน การพัฒนาของเมือง และการเพิ่มขึ้นของประชากรส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนบ้านศรีโคก และห้วยตองแหวด แต่พบว่า งานที่ศึกษาความสำคัญห้วยตองแหวดและความเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนบริเวณห้วยตองแหวดกลับมีอยู่อย่างจำกัด

รูปที่ 2 ตำแหน่งหมู่บ้านศรีโคก (ที่มา: Google map)

3.2 กลุ่มตัวอย่าง (Participants)

ผู้วิจัยเลือกใช้กลุ่มตัวเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มตัวอย่างในบทความวิจัยนี้คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ซึ่งมีส่วนได้ ส่วนเสีย ต่อบริหารทรัพยากรชุมชน และโครงการคลองผันน้ำ เลี่ยงเมืองอุบลฯ ทางตรง และทางอ้อม โดยเลือกพื้นที่ในการศึกษาคือหมู่บ้านศรีโคกนอก ซึ่งมีขอบเขตติดกับ ห้วยตองแหวด และอยู่ในพื้นที่ก่อสร้างคลองผันน้ำเลี่ยงเมืองอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูลหลักในบทความนี้ คือ ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแหล่งน้ำบ้านศรีโคกนอก สมาชิกสภาเทศบาลตำบลศรีโคก ชาวบ้านที่คุ้นชินกับ ห้วยตองแหวด ชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่ในเขตก่อสร้างคลองผันน้ำ และเกษตรกรรวมสามคน รวมทั้งหมด 8 คน

3.3 การเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลหลักที่ผู้เขียนใช้คือการเก็บข้อมูลโดยการเล่าเรื่อง (Narrative inquiry) ควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์ (Observation) จดบันทึกภาคสนาม (Field notes) และบันทึกเสียง (Voice recording) โดยมีการสอบถามความยินยอมขออัดเสียงและเก็บภาพก่อนทุกครั้งของการสัมภาษณ์ ผู้เขียนใช้วิธีการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลการเล่าเรื่องราว เช่น เรื่องราวของชุมชน ความสำคัญของห้วยตองแหวด ประสบการณ์ และบทบาทหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรในห้วยตองแหวด ความรู้สึก และการมีส่วนร่วม การรับรู้เกี่ยวกับโครงการคลองผันน้ำ การคาดการณ์ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดหลังการก่อสร้าง คลองผันน้ำ ใช้เวลาสัมภาษณ์โดยเฉลี่ยหนึ่งชั่วโมงต่อบุคคล ผู้เขียนใช้การวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narrative analysis) ในการวิเคราะห์ และตีความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่ภายในเรื่องเล่าของผู้ให้ข้อมูล และนำผลวิจัย มาเรียบเรียงในรูปแบบของเรื่องเล่า

4. ผลการวิจัย

4.1 “อยากให้ห้วยตองแหวดคึกคัก” เรื่องเล่าสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของห้วยตองแหวด

ห้วยตองแหวดเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของหลายชุมชนบริเวณมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี หนึ่งในชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากห้วยตองแหวดคือบ้านศรีโคกนอก ในช่วงปี พ.ศ. 2530 ขณะที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีกำลังอยู่ภายใต้การก่อสร้าง ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่สมาชิกสภาเทศบาลบ้านศรีโคกย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านศรีโคกนอก สมาชิกสภาเทศบาลได้เล่าถึงทรัพยากรในห้วยตองแหวด

“น้ำเสียไหลออกมาจากหอพักแถวมอ ไหลอยู่เบ็ดมือ ย้ายมาอยู่ที่นี่ (บ้านศรีโคกนอก) ปี พ.ศ. 2530 สมัยมหาวิทยาลัยกำลังสร้าง เมื่อก่อนมีแต่ป่าเต็งรังแถวนี้ การพัฒนาเข้ามา ปัญหาจะเยอะตาม”

พบว่า ช่วงเวลาดังกล่าวยังทับซ้อนกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 ที่เสนอแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม จัดระเบียบการใช้ที่ดินในเมืองหลัก และเมืองศูนย์กลาง ความเจริญ ซึ่งรวมถึงเมืองอุบลราชธานี [18] แผนเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลต่อการเป็นเจ้าของและใช้ที่ดิน

ทำการเกษตรในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี [19] ทำให้พื้นที่กึ่งชนบท และพื้นที่การเกษตรถูกเปลี่ยนกลายเป็นพื้นที่กึ่งเมืองที่ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หลังการก่อตั้งของมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน จำนวนหอพัก ร้านค้า บ้านเช่าบริเวณมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นตามจำนวนของนักศึกษา ส่งผลให้เกิดมลภาวะ น้ำในห้วยตองแวดเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น [8] สาเหตุของปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นมาจากน้ำเสียจากกิจกรรมของมนุษย์ [20] แม้หอพัก และบ้านเช่าบางส่วนจะมีบ่อบำบัดน้ำเสีย แต่การขาดกฎหมาย และการควบคุมจากเทศบาลให้หอพัก บ้านเช่าขนาดเล็กมีบ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงสู่ธรรมชาติ ทำให้การกระทำดังกล่าวขึ้นอยู่กับจิตสำนึกเพียงเท่านั้น อีกหนึ่งสาเหตุคือท้องถิ่นยังขาดงบประมาณ และทรัพยากรในแก้ไขปัญหาน้ำเสีย ผู้ใหญ่บ้านเทศบาลตั้งคำถาม

“แต่ก่อนทำไมชาวบ้านอยู่ได้ ? ทำไมถึงมีน้ำเสีย? ไล่ทางน้ำมาได้เลย ทำไมท้องถิ่นหรือหน่วยงานปล่อยให้เสีย ทำปีนี้น้ำเสียมาก? กฎหมายที่ควบคุมก็มีเพียง พ.ร.บ. สาธารณสุข ปี พ.ศ. 2535 ”

เช่นเดียวกัน ชาวบ้านที่คุ้นชินกับห้วยตองแวดสะท้อนว่า “เดี๋ยวนี้น้ำกลับกันกับสมัยก่อน แต่ก่อนบ่ได้ซื้อกิน มีเงิน 100 บาทก็ดีแล้ว แต่เดี๋ยวนี้น้ำไปหากินกะบ่ได้ ผักที่เคยมีกะบ่มี การทำมาหากินเปลี่ยนไป [...] ต้องขายบ้าน ขายที่ดินเพราะทำมาหากินไม่ได้” ซึ่งสอดคล้องกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก “เดี๋ยวนี้น้ำได้กินน้อยบ่ห้วยเตะ น้ำกะเหม็น ปลากระมังกลิ่นแพบ กลิ่นสบู่ เฮากะมาเป็น 4 – 5 ปีนี้แหละหนักและจะหนักขึ้นไปเรื่อย ๆ” พบว่า เรื่องราวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรห้วยตองแวด สะท้อนให้ความรู้สึกรังวลของชาวบ้านศรีโคกออกต่อผลกระทบเชิงลบจากการพัฒนาเมือง ที่นำมาซึ่งปัญหาน้ำเสีย ความเปลี่ยนแปลงในวิถีของชาวบ้าน และทรัพยากรในห้วยตองแวด ต้นตอของปัญหาดังกล่าวเริ่มต้นจากแผนการพัฒนาของรัฐที่เน้นพัฒนาพื้นที่เมือง และเศรษฐกิจ จนนำมาสู่ปัญหา และความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อ ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม อาหาร เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านศรีโคกออก เช่น การเปลี่ยนแปลงอาชีพทำกิน การโยกย้ายถิ่นฐานของแรงงานในชุมชน การขายที่ดินการเกษตร

4.2 “เฮาอยู่ร่วมกัน” เรื่องเล่าสะท้อนการบริหารจัดการทรัพยากรห้วยตองแวด

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านศรีโคกออกมีความเชื่อมโยงกับห้วยตองแวดมาตั้งแต่อดีต หนึ่งประเพณีที่ชาวบ้านดำเนินมาอย่างช้านานคือ การงดการจับปลาในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนตุลาคมของทุกปี เพื่ออนุรักษ์ และบริหารทรัพยากรปลาในห้วยตองแวด ประธานกลุ่มแหล่งน้ำของหมู่บ้านศรีโคกออกสะท้อนถึงกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนว่า “เฮาบให้จับปลาเดะ ระยะเวลาเมษายน ฮอดตุลาคมของทุกปี เฮาสีสงวนไว้เฮาสีเปิดให้มาจับช่วงมีนาคม เมษายน” ชุมชนบ้านศรีโคกออกจะจัดกิจกรรมจับปลากันอีกที ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน เปิดให้คนสาธารณะเข้ามาซื้อบัตรจับปลา บัตรละ 50 บาทผ่านกลุ่มแหล่งน้ำชุมชนบ้านศรีโคกออก ชุมชนมีรายได้เฉลี่ยปีละ 70,000 ถึง 80,000 บาทจากการจัดกิจกรรมจับปลา รายได้ดังกล่าวประธานแหล่งน้ำกล่าวว่า จะถูกนำมาใช้เพื่อทำกิจกรรมในชุมชน หรือใช้สำหรับการจัดกิจกรรมในปีถัดไป

เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2552 กลุ่มแหล่งน้ำมีรายได้ถึงประมาณ 100,000 บาท แต่ในปี พ.ศ. 2553 เกิดปัญหาน้ำเน่าเสียทำให้รายได้จากกิจกรรมดังกล่าวลดลง พบว่า แทนที่การจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรร่วม ชุมชนบ้านศรีโคกออก มีแนวทางการบริหารทรัพยากรใน “ห้วยตองแหวด” ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ Elinor Ostrom ในระดับชุมชน ข้อหนึ่ง ชุมชนบ้านศรีโคกออกสามารถกำหนดขอบเขตของผู้ที่สามารถเข้าถึง และระยะเวลาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรปลาในห้วยตองแหวด ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของเทศบาลศรีโคกเค็ญ เรื่องการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติ [21] ยังพบว่า ชุมชนบ้านศรีโคกออกมีการสอดส่องพฤติกรรมของผู้ใช้ประโยชน์ และสถานะของทรัพยากรในห้วยตองแหวด ชาวบ้านที่คุ้นชินกับห้วยตองแหวดเล่าว่า “พอกันเฮากะเว่กัน ว่าห้วยเปลี่ยนไปจังได้ แล้วหัวหน้าชุมชนกะเอาเข้าประชุม” เช่นเดียวกัน ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรกล่าวว่า “ในประชุมรายเดือน เฮากะเว่กันเคะ ว่าสิแก้ไขปัญหาลงได้” สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนใช้การสื่อสาร เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา เพื่อติดตามสถานการณ์ของห้วยตองแหวด แม้ชุมชนจะสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรร่วมในระดับชุมชน แต่ชุมชน และท้องถิ่นยังขาดทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาที่เสีย กล่าวคือ งบประมาณในการสร้างบ่อบำบัด สะท้อนให้เห็นว่า รัฐศูนย์กลางละเลยความสำคัญของสิทธิชุมชนในการบริหารของทรัพยากรร่วม

4.3 “ต้องเสียสละ” เรื่องเล่าการมี (ไม่) ส่วนร่วมของชาวบ้านต่อโครงการคลองผันน้ำอุบล

การประชุมวางแผนก่อสร้างคลองผันน้ำได้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งอยู่ในช่วงของการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ในปี พ.ศ. 2564 ได้มีการจัดทำประชาคมสำรวจความคิดเห็นซึ่งได้ดำเนินไปอย่างน่าตั้งคำถาม ผู้ใหญ่บ้านเทศบาลตั้งคำถามกับกระบวนการมีส่วนร่วมของโครงการว่า “คุณเชิญไปแค่เฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีแค่กระตาดแผ่นเดียว ใครจะไปตัดสินใจแทนชาวบ้านได้” เช่นเดียวกัน ชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่ในเขตก่อสร้างคลองผันน้ำกล่าวว่า “ผมเองก็ได้ยินข่าวจากผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีเอกสาร ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ และมีแผนที่อันเดียวที่บ้านกำนัน [...] ผมสนิทกับผู้ใหญ่บ้าน แกเลยมาชวนไปเข้าประชุม ตอนเขาประชุม ส่วนใหญ่จะพูดถึงเรื่องประโยชน์ จะพูดถึงเรื่องผลกระทบน้อยมาก และก็ให้โควตาชุมชนละ 2 คน เหตุเพราะว่าโควิด” ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ “ไม่เห็นมีใครมาถามความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องคลองผันน้ำ” พบว่า เรื่องการแพร่ระบาดของเชื้อโควิดอาจเป็นเพียงแค่ฉากบังหน้า เพราะได้มีการเจาะดินบริเวณพื้นที่การก่อสร้างคลองผันน้ำเพื่อสำรวจชั้นดินเป็นที่เรียบร้อย สะท้อนให้เห็นว่าการเข้าถึงข้อมูลของโครงการถูกจำกัดเพียงแค่ว่า หัวหน้าชุมชน และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และรัฐอาจไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่แรก การไม่ได้รับเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการเข้าถึงข้อมูลของโครงการ ทำให้ชาวบ้านขาดการรับรู้ และอาจไม่สามารถประเมินผลกระทบที่อาจตามมาได้ ผู้ใหญ่บ้านเทศบาลสะท้อนว่า

“ชาวบ้านไม่มีส่วนรับรู้ ผมต้องสูญเสียเท่าไร ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต ทั้งวิถีชีวิต 40 – 50 ปี ต้องย้ายถิ่น เพราะ ต้องเสียสละให้จังหวัดอุบลราชธานี!”

รูปภาพที่ 3 การเจาะสำรวจชั้นดิน
(ที่มา: ผู้เขียน)

ซึ่งสอดคล้องกับชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่ในเขตก่อสร้างคลองน้ำผ่น “เมื่อไหร่เกิดการเปลี่ยนแปลงของผิวดิน ห้วยตองแหวด น้ำจะไหลมาทางนี้หมด แต่เรามาปิดกั้นการไหลของน้ำไว้ ก็อาจจะถูกน้ำท่วม” เช่นเดียวกันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมกล่าวว่า “อยากให้มาถามความต้องการชาวบ้านก่อน ต้องมาคุยกับไทบ้านก่อน” ในทางกลับกัน ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรกล่าวว่า “คิดว่าคลองผ่นน้ำน่าจะส่งผลดี เพราะช่วยเรื่องทำมาหากิน น้ำไหลไว” จะเห็นได้ว่าชาวบ้าน และผู้นำชุมชนมีความคิดเห็น และการรับรู้ต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่างกัน สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบ และการรับรู้ข้อมูลโครงการพัฒนา สำคัญต่อชุมชน และทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมาก แต่การขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวก็ยังมีข้อท้าทายเช่นกัน ผู้ใหญ่บ้านเทศบาลกล่าวว่า “ประชาชนไม่เคยมีส่วนร่วมในโครงการใหญ่ ๆ พื้นฐานเรื่องการเมืองภาคประชาชน ไม่มีการรวมตัวกัน ข้อมูลคือเรื่องสำคัญที่จะให้คำตอบ แต่การเข้าถึงข้อมูลไม่เท่ากัน อำนาจก็ไม่เท่ากันแล้ว” สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านไม่ได้ถูกเปิดโอกาสให้อำนาจในกระบวนการตัดสินใจในโครงการคลองผ่นน้ำอุบล ฯ

5. อภิปรายผลงานวิจัย

จากการศึกษาเรื่องเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ก่อสร้างคลองผ่นน้ำอุบลราชธานี และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านต่อโครงการคลองผ่นน้ำพบว่า เรื่องเล่าเผยให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของผิวดิน ห้วยตองแหวด ในฐานะทรัพยากรร่วม จากอดีตถึงปัจจุบัน นอกจากนี้เรื่องเล่ายังสะท้อนเสียง และความรู้สึก มุมมองของชาวบ้านศรีโคกต่อการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม และต่อผลกระทบจากการพัฒนาของเมือง ข้อค้นพบดังกล่าวเติมเต็มงานวิจัยของ Maila Rahiem และขณะที่ศึกษาเรื่องเล่าของผู้รอดชีวิตจากภัยพิบัติสึนามิ [14] เรื่องเล่าเองยังสามารถใช้เป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรร่วมได้ แม้จะเจอปัญหาจากการพัฒนาของตัวเมือง ชาวบ้านศรีโคกได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม แต่พบว่าชุมชน

ไม่ได้รับการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่นเดียวกันชุมชนยังไม่ถูกเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโครงการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ ที่ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ หลัง เหตุการณ์นี้ท่วมใหญ่ปี 2554 เผยว่ารัฐไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกำหนดนโยบายน้อยเกินไป [22] แม้โครงการพัฒนาจะส่งผลต่อชุมชนท้องถิ่น

6. สรุปผลวิจัย

บทความคลองผันน้ำเมืองอุบลฯ: เรื่องเล่าของชาวบ้านในเส้นทางคลองผันน้ำและการจัดการทรัพยากรร่วม สรุปได้ว่า เรื่องเล่าเผยให้เห็นถึงความจริงของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรร่วมของชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบัน และสะท้อนว่าชาวบ้านได้รับผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรร่วม เรื่องเล่ายังสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีการจัดการบริหารทรัพยากรร่วม แต่กลับขาดการสนับสนุนจากทางรัฐ ทำให้ไม่สามารถจัดการปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาของตัวเมืองได้ ทำให้สิทธิทรัพยากรชุมชนถูกละเลย เมื่อมีแผนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เกิดขึ้น ชุมชนท้องถิ่นกลับไม่ถูกโอกาสให้มีส่วนร่วมในการรับรู้ และตัดสินใจ

เอกสารอ้างอิง

- [1] ฉันทพร บัวทอง. (2022). น้ำท่วมอุบลฯ : หลายจังหวัดในอีสานท่วมหนักตั้งแต่ปลาย ก.ย. อุบลฯ รับน้ำหนักสุดในรอบ 43 ปี. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 2567. จาก: <https://www.bbc.com/thai/articles/cv29mnlj074o>
- [2] กนกวรรณ มะโนรมย์ และคณะ. (2564) โครงการวิจัยการศึกษาเรื่องเล่าและประสบการณ์เกี่ยวกับผลกระทบอุทกภัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสู่ความสามารถในการรับมือภัยพิบัติอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: สนับสนุนทุนวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)
- [3] สำนักงานทรัพยากรแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มิ.ย. 2567. จาก: http://www.onwr.go.th/?page_id=4207
- [4] กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580). สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 2567. จาก : https://www.rid.go.th/_data/documents/rid_strategy_plan/20years_plan/strategie_2561-2580.pdf
- [5] ณัชพล ตันเจริญ. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นโยบายการพัฒนาพลังงานแห่งชาติ: โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินกระบี่-เทพา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยรังสิต; 2564

- [6] Ziai, A. 'Development': projects, power and a poststructuralist perspective. Development discourse and global history: From colonialism to the sustainable development goals. Routledge Taylor & Francis Group. 2016. 139-151.
- [7] โครงการจัดทำผังน้ำ ลุ่มน้ำมูล. เอกสารนำเสนอในการประชุม: การประชุมผังน้ำครั้งที่ 1 (การประชุมปทุมธานี); 15-17 ก.ย. 2563; โรงแรมสุโขทัยแกรนด์ จังหวัดอุบลราชธานี
- [8] กิ่งกาญจน์ สำนวนเย็น. รูปแบบการฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยตองแหวด บ้านโพธิ์ตึก ต.โพธิ์ใหญ่ อําเภอลือชัย จังหวัดอุบลราชธานี: รายงานฉบับสมบูรณ์. [ม.ป.ท.]: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิ.ย. 2567.
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:53149.
- [9] The Cambridge Foucault Lexicon. 1st Edition. Cambridge: Cambridge University Press; 2014. Truth; 517.
- [10] Bal, M. Introduction to the Theory of Narrative. Third Edition. Canada: University of Toronto Press; 2009.
- [11] Rudrum, D. From narrative representation to narrative use: towards the limits of definition. Narrative. The Ohio State Press. 2005; 13 (2):195-204.
- [12] Gottschall, J. The Storytelling Animal How Stories Make Us Human. New York: Houghton Mifflin Harcourt; 2012.
- [13] Polkinghorne, D. 'Narrative as the self': Narrative Knowing and the Human Sciences. Sunny Press. 1998. 146-156.
- [14] Rahiem, M. D., Ersing, R., Krauss, S. E., & Rahim, H. Narrative inquiry in disaster research: An examination of the use of personal stories from the child survivors of the 2004 Aceh tsunami. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2021; (65): 1-10.
- [15] Axelrod, R. Effective Choice in the Prisoner's Dilemma. The Journal of Conflict Resolution. 1980; 1 (24): 3-25.
- [16] สุจิตรา สามัคคีธรรม สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และ สุวิมล ไชยพันธ์พงษ์. การจัดการทรัพยากรร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. วารสารร่มพฤษ. 2561; 36(2), 9-31
- [17] Ostrom, E. Governing the Commons The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge University Press. 2003.
- [18] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หก (พ.ศ. 2530-2534). สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ; 2530.

- [19] Gullette, G. & Singto, S. Effects of Urban Expansion and Cultural Hierarchies On Labor Strategies within Thailand's Rural-Urban Interface. *Journal of Population and Social Studies*. 2015; 23(2), 146–167.
- [20] พิชานันท์ กุจะพันธ์ และ จักรกฤษณ์ อัมพข. การประเมินคุณภาพน้ำในห้วยตองแวด หมู่บ้านโนนแดง ตำบลโพธิ์ใหญ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 2566; 11(2), 93–106.
- [21] เทศบาลตำบลเมืองศรีไค. (ม.ป.ป). ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 ก.ย. 2567. จาก: <http://www.muangsrikai.go.th/page.php?id=2501>
- [22] เผ่าไทย สีนอำพล. สีนอำพล เผ่าไทย. การมีส่วนร่วมในกระบวนการที่ไม่มีส่วนร่วม?: มุมมองต่อการจัดการน้ำหลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2554. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 2565; 52 (2). 80-105.